

ДО ПИТАННЯ ДИЗАЙНУ І ТИПОЛОГІЇ ВБУДОВАНИХ У ПЕРШІ ПОВЕРХИ ПІДПРИЄМСТВ ОБСЛУГОВУВАННЯ

Мета роботи – охарактеризувати типи підприємств обслуговування, розташованих у перших поверхах житлових будинків з акцентуацією уваги на закладах торгівлі. **Методологія.** Для визначення і характеристики підприємств обслуговування використовувалися загальнонаукові методи (зокрема, типології та формування класифікації), а також структурно-функціональний аналіз. **Наукова новизна.** Поряд з виокремленням підприємств обслуговування різних типів, обґрунтовано тенденцію, яка визначатиме види вбудованих підприємств у майбутньому: за сприятливих соціально-економічних та містобудівних умов зростатиме роль підприємств обслуговування, які поєднують у собі функціональне призначення закладів різних типів – аж до повного комплексу послуг. Це, відповідно, впливатиме на формування нових підходів до дизайнерських рішень їх планування і оздоблення. **Висновки.** До основних вбудованих підприємств обслуговування віднесено три їх види (роздрібною торгівлі; громадського харчування; побутового обслуговування), але їх внутрішня типологія дуже широка і з кожним роком розширюватиметься за рахунок включення до пропонованого переліку нових послуг. При цьому існують певні обмеження за типом та класифікацією в облаштуванні підприємств, зокрема торговельних, для розміщення у нижніх поверхах житлових будівель, пов'язані не лише з санітарно-технічними вимогами, а й з потребами мешканців насамперед у комфорті та естетично-візуальному сприйнятті їх дизайнерського оформлення.

Ключові слова: будинок, перший поверх, вбудоване підприємство, торгівля, харчування, обслуговування, дизайн.

Кулик Андрей Витальевич, старший преподаватель кафедры дизайна среды Киевского национального университета культуры и искусств

К вопросу дизайна и типологии встроенных в первые этажи компаний обслуживания

Цель работы – охарактеризовать типы предприятий обслуживания, расположенных в первых этажах жилых домов с акцентуацией внимания на заведениях торговли. **Методология.** Для определения и характеристики предприятий обслуживания использовались общенаучные методы (в частности, типологии, формирования классификации), а также структурно-функциональный анализ. **Научная новизна.** Наряду с выделением предприятий обслуживания различных типов, обосновано тенденцию, которая будет определять виды встроенных предприятий в будущем: при благоприятных социально-экономических и градостроительных условиях возрастает роль предприятий обслуживания, совмещающих в себе функциональное назначение заведений разных типов – вплоть до полного комплекса услуг. **Выводы.** К основным встроенным предприятиям обслуживания отнесены три их вида (розничной торговли; общественного питания; бытового обслуживания), но их внутренняя типология очень широкая и с каждым годом расширяется за счет включения в предлагаемый перечень новых услуг. При этом существуют определенные ограничения по типу и классификации в обустройстве предприятий, в частности торговых, для размещения в нижних этажах жилых зданий, связанные не только с санитарно-техническими требованиями, но и с потребностями жителей прежде всего в комфорте.

Ключевые слова: дом, первый этаж, встроенное предприятие, торговля, питание, обслуживание, дизайн.

Andrii Kulyk, Magister of Arch, applicant of PhD, senior lecturer of the Department of Design of Environment, Kyiv National University of Culture and Arts

To the question of design and typology the built-in enterprises of services in the first levels

Purpose of Research. The purpose of the article is to characterize the types of the enterprises of services, particularly, stores, placed on the first floors of residential houses. **Methodology.** The author uses general scientific methods (classification) and structural-functional analysis to define and research the enterprises of services. **Scientific Novelty.** Analysing the typology of the enterprises of services, the author determines the tendency, which will define the kind of the built-in enterprises in the future. The role of the enterprises of services, which combine different functions and services, will increase in the comfortable social-economic and urban environment. **Conclusions.** The main built-in enterprises of services can be divided into three groups (retail business, public catering and everyday life services). However, their internal typology is very wide. Each year, it will enlarge due to the adding new kinds of services to the list. However, there are some limits of the typology and classification in the design of the enterprises (various stores). The enterprises, placed on the first floors of the residential houses, depend on hygienic-technical requirements and the needs of the people who live in the house.

Key words: house, the first floor, built-in enterprise, sale, cantering, service, design.

Актуальність теми дослідження. У сучасному суспільстві для більш гармонійного розвитку людини, крім задоволення вітальних потреб, необхідні різні послуги, покликані задовольняти низку інших потреб, перелік яких постійно розширюється. Увесь комплекс або набір послуг надається людині за допомогою сфери обслуговування, яка формується з різноманітних закладів та підприємств – торгівлі, харчування, медичного і побутового обслуговування, освіти та виховання дітей і под. Тому не дивно, що з кожним роком житлове будівництво дедалі більше прагне поєднати у новобудові житлові приміщення та заклади первинного обслуговування, підприємства торгівлі, офіси, різні комерційні установи тощо для максимального заохочення майбутніх мешканців, які прагнуть комфорту та економного використання свого часу. Відтак, тема вбудованих у житлових будинках підприємств обслуговування, зокрема у сфері торгівлі, залишатиметься актуальним питанням досліджень дизайнерського спрямування.

Суспільно-побутова актуальність сучасних багатофункціональних житлових комплексів за останні роки дала новий імпульс не тільки розвитку житлового будівництва, а й відповідним науковим дослідженням, зокрема у сфері архітектури і дизайну сучасних міських поселень: С. Змеул, Б. Маханько, В. Рунге, Ю. Манусевич, І. Шерешевський, В. Пономарьов, Г. Трухачьова, Л. Солоділова, І. Анісімова, Г. Сомов, Ю. Алексеев та ін. Проте серед об'ємних розвідок переважають дослідження зарубіжних авторів, що актуалізує необхідність вітчизняних публікацій у цьому напрямі.

Насамперед, на нашу думку, привертає увагу різноманітність закладів обслуговування, у тому числі торгівлі, що потребує з'ясування їх типологічного багатоманіття, що визначає мету нашого дослідження.

Загалом чинне законодавство чітко окреслює коло підприємств і установ, які можна розмістити під житловими приміщеннями. Так, згідно з СНиП 2.08.01-89 у приміщеннях, висота яких відповідає висоті житлових приміщень, дозволяється розташовувати громадські заклади, розраховані на розміщення до 40 осіб, та підприємства торгівлі торгівельною площею до 250 м².

Виходячи з переліку груп громадських будівель, комплексів та споруджень та з урахуванням заборон на розташування таких закладів у житлових будівлях, визначено перелік підприємств сфери обслуговування, які можна розташовувати на перших поверхах житлових будинків. Це, зокрема, заклади:

- освіти, виховання та підготовки кадрів (дитячі, ігрові кімнати, різні гуртки для школярів, курси професійної підготовки для дорослих);
- кредитування, страхування, юридичні консультації, туристичні агентства, стоматологічні клініки, банки та ін.;
- дизайн студії, мистецькі галереї та майстерні;
- роздрібною торгівлі, крім тих, що торгують шкідливими, вибухонебезпечними, пожежонебезпечними речовинами;
- громадського харчування;
- побутового обслуговування, призначені безпосередньо для обслуговування населення (перукарні, салони краси, пункти прийому речей для чищення або прання, швейні ательє), розраховані на перебування не більше 40 осіб [4].

Звичайно, такий перелік підприємств є орієнтовним, він може доповнюватися або навпаки обмежуватися як особистими вподобаннями мешканців, так і рішеннями органів місцевого самоврядування.

Що стосується, власне, підприємств обслуговування, то їх перелік обмежено трьома основними групами: роздрібною торгівлі; громадського харчування; побутового обслуговування.

Видів підприємств у категорії громадського харчування досить багато, а з кожним роком з'являється ще більше. Однак загальна типологія цих підприємств все-таки існує. Так, в усталену номенклатуру підприємств громадського харчування входять:

- ресторани;
- бари – винні, молочні, гриль та ін.;
- кафе – загального типу та спеціалізовані, молодіжні, дитячі, кондитерські, морозиво, сімейні та ін.;
- кафе за інтересом – для колекціонерів, ветеранів тощо.
- їдальня – загальнодоступна, дієтична та ін.;
- закуочна – загального типу та спеціалізована, шашлична, сосисочна, чебуречна, пельменна, чайна та ін.;
- кафетерій;
- магазин кулінарії (без виробництва).

Особливий тип сучасного підприємства громадського харчування – це закуочні зі звичайним досить стандартним та обмеженим меню.

Цікавий досвід організації т. зв. «стандартного харчування», що широко застосовується для масового контингенту – школярів, туристів та всіх бажаючих. Він включає стандартний сніданок, обід, вечерю. До такого типу харчування відноситься і всесвітньовідомий «хот дог».

Визначаючи тенденції розвитку громадського харчування та, як наслідок, поширення відповідних типів підприємств обслуговування, варто мати на увазі, що одна й та сама людина залежно від місця свого перебування (дома, на роботі, на відпочинку, відвідуючи магазині і под.) та мети (економія часу, пошук розваг, спілкування), відчуває потребу в цілковито різних, а іноді навіть і протилежних за призначенням підприємствах харчування. Так, спеціалісти багатьох країн, складаючи довгострокові прогнози споживання продуктів харчування для визначення орієнтації харчової індустрії у цілому (в тому числі індустрії громадського харчування), а також для проектувальників, що працюють у цій галузі, виявили дві спільні майже для всіх країн тенденції у розвитку громадського харчування: 1) коротке за часом споживання простої у приготуванні їжі обмеженого асортименту; 2) споживання їжі як одна з форм проведення вільного часу, що, відповідно, потребує певної супутньої обстановки. Загальна тенденція, характерна для всієї світової практики, зумовила і в нашій країні попит на такі типи підприємств громадського харчування, як підприємства швидкого обслуговування та підприємства дозвілля [3; 5].

Загалом сьогодні тип підприємства визначається не стільки асортиментом страв, скільки його функціональним сенсом, що зумовлює діаметрально протилежний підхід до формування типів підприємств харчування відповідно до різнохарактерних потреб населення.

Відмінність підприємств швидкого обслуговування полягає у можливості швидко задовольнити потребу в харчуванні. Отже, проведений в такому закладі час витрачається раціонально. Спеціалізований асортимент та швидкість приготування їжі – основна сутнісна риса таких підприємств.

На відміну від підприємств швидкого обслуговування, час, проведений у підприємствах, орієнтованих на дозвілля, не регламентується. У підприємствах такого типу практично неможливо визначити єдину структуру, оскільки: по-перше, різновиди дозвілля, що поєднуються в цих підприємствах із профільною функцією харчування, різноманітні: розваги індивідуального та прилюдно-видовищного характеру; спілкування з іншими людьми; пасивний відпочинок; аматорські заняття; спортивні ігри; гра та заняття з дітьми; по-друге, виконуючи функції закладів культури та дозвілля, ці підприємства набувають спільної для них риси, яка у подальшому визначає їх особливість – поліфункціональність.

Поширеними є підприємства харчування, в яких відвідувачів об'єднує єдність духовних інтересів, професій, аматорських занять: кафе музичні, театральні, артистичні, шахові та ін. Розвиток таких підприємств харчування як нової прогресивної форми культурного обслуговування населення одночасно сприяє підвищенню ролі клубних закладів та удосконаленню організації дозвілля населення.

Поєднання видовищних розваг із громадським харчуванням оптимально здійснюється у кіно-кафе, відео-кафе, кафе-виставках. Виконання музичних, поетичних, хореографічних та інших творів у межах кафе сприяє контакту слухачів між собою та з виконавцями.

До підприємств харчування та дозвілля треба також відносити підприємства, в яких елементом розваги слугує незвичний асортимент блюд. Так ритуал споживання їжі стає одним із різновидів проведення вільного часу. Сюди відносять кафе та ресторани з національними кухнями, чайні та кав'ярні, дегустаційні зали, кафе-кондитерські, кафе-морозиво, коктейль-бари та ін.

Підприємства побутового обслуговування також мають дуже великий перелік пропозицій, які можна класифікувати за певними видами. Тут варто наголосити, що не всі такі підприємств можна розміщувати у безпосередній близькості до помешкань. Тому зупинимось лише на підприємствах, які визначені правовими документами як ті, що можуть бути розміщені у вбудованих та вбудовано-прибудованих приміщеннях:

- приймальні пункти пралень та хімчисток;
- пральні самообслуговування (з об'ємом виробництва не більше 75кг за зміну);
- бюро посередницьких послуг;
- ательє прокату;
- багатогалузеві комплексні приймальні пункти типу «Мультисервіс»;
- майстерні дрібного ремонту;
- ательє пошиття та ремонту одягу, головних уборів та трикотажних виробів;
- перукарні, салони краси, фотоательє;
- майстерні по ремонту радіо-електричної апаратури, мобільних телефонів, комп'ютерів тощо.

Система підприємств побутового обслуговування в нашій країні складається переважно з різного виду приймальних пунктів та великих централізованих підприємств промислового типу. Пральні, наприклад, забезпечують прання, прасування та крохмалення білизни з різними строками виконання робіт, годинникові майстерні – ремонт годинників і под. Широко розповсюджена система хімчисток одягу, чистки килимів тощо.

Для побутового обслуговування характерна постійна зміна форм та видів послуг, які надаються населенню. Одні види та форми послуг зникають за непотрібністю, інші виникають знову. Так,

з'явився ремонт відеоустановок, комп'ютерів, мобільних телефонів, послуги із прибирання квартири, миття вікон та жалюзі, чистки штор та гардин [2, 112].

Наступний тип підприємств, на який нам би хотілося звернути найбільшу увагу, це підприємства торгівлі. Так, підприємства роздрібно́ї торгівлі класифікують за типами та співвідношенням торгової та неторгової площі. Виокремлюють за товарами підприємства:

продовольчі:

- магазини з універсальним асортиментом – універсам, супермаркет, гіпермаркет, гастроном, дієтичні продукти і под.;

- спеціалізовані магазини з широким (вузким чи обмеженим) асортиментом – хліб, кондитерський, рибний, м'ясо, овочі-фрукти, мініпродукти (мінімаркет), соки-джеми, напої;

непродовольчі:

- магазини з універсальним асортиментом – універмаг, дитячий світ, дім торгівлі, товари для молоді, товари для дітей;

- магазини спеціалізовані з повним асортиментом – госптовари, побутова хімія, товари для спорту та туризму, побутова техніка, меблі, будівельні матеріали, галантерея-парфумерія, оргтехніка, годинники, ювелірні вироби, взуття, одяг;

- спеціалізовані магазини з вузьким та обмеженим асортиментом – книги, квіти, природа, насіння, мисливство, рибальство, комісійний, антикварний і под. (Рис. 1).

Рис. 1. Типологія торговельних закладів

Варто підкреслити, що типологія торговельних закладів може мати відмінності та змінюватися. З кожним роком, зокрема із появою нових товарів, послуг та зміною форм торгівлі, змінюється схема торговельних закладів та необхідність у певних просторах.

У нашій країні, як і закордоном, широко розповсюджена торгівля за зразками. Відвідувач приходить у спеціальне приміщення або на територію, на якій виставлені зразки, наприклад, вікон, дверей, оздоблювальних матеріалів (шпалери, пластик), скляних виробів, меблів, та обирає те, що йому потрібно. Після цього все обране йому доставляють за адресою та надають послуги з виконання необхідних робіт, наприклад, клеять шпалери, підвішують стелю, збирають меблі та ін.

Існують магазини місцевої мережі: булочні, магазини, що реалізують продукцію індивідуальної трудової діяльності і под. При цьому пекарні та інша трудова діяльність може знаходитися далеко від самого магазину, в спеціально пристосованих для виконання певного виду робіт будівлях.

Нестандартне (вибіркове) обслуговування продовольчими товарами може реалізовуватися через спеціальні магазини: кондитерські, хлібо-булочні, молочні, овочеві, м'ясні та рибні магазини гастрономії та делікатесів. Також можуть застосовуватися розгорнуті форми супутнього обслуговування: спеціалізовані кафетерії, кафе, молочні або фруктові бари тощо [5].

З появою інтернету дедалі більше поширеним стає продаж товарів через електронну мережу. Інтернет-магазин має свою адресу та свій офіс, але товару в офісі може й не бути, відвідувачі теж до нього не заходять. В приміщенні фактично перебуває лише менеджер, який керує доставкою товарів споживачам додому. Цей же менеджер слідкує за розміщенням інформації про товар, ціни, описує товар та розміщує необхідні додаткові відомості на сайті магазину.

Проте, окрім законодавчо визначеного переліку та офіційного дозволу, в плануванні торговельних закладів, що знаходяться на перших поверхах житлових будівель, потрібно враховувати права і бажання комфорту мешканців житлового будинку. Для цього необхідно забезпечити належну звуко- та теплоізоляцію, за потреби облаштовувати комунікації, незалежні від тих, що використовуються мешканцями будинку.

Зі зрозумілих причин небажаними для розміщення є такі заклади, як: магазини з продажу риби, овочів та габаритних товарів і под. До небажаних, до речі, також віднесено бані, басейни, похоронні бюро і под.

Типологія обслуговуючих підприємств, маючи загальні риси упродовж років, все ж таки з плином часу змінюється, з'являються нові форми роздрібної торгівлі, нові види закладів громадського харчування. Наприклад, з появою нових видів товарів доповнюються заклади побутового обслуговування для населення. Ще десять років назад ремонт радіо- та відео- товарів обмежувався радіо, телевізором, а сьогодні додалися комп'ютери, мобільні телефони. Крім ремонту, з'явилася послуга зі встановлення програм, антивірусів на комп'ютери. Зміни відбуваються і в інших галузях побутового обслуговування.

Дедалі більше застосовуються схеми поєднання різних типів підприємств та включення до складу підприємства не лише різних послуг, а й елементів роздрібної торгівлі (Рис.2). Наприклад салон краси, крім надання послуг перукаря, візажиста, стиліста, масажу, солярію, може включати бар з фіто-чаями, фрешами, коктейлями, а також магазин з продажу супутніх товарів – лікувальної косметики, засобів особистої гігієни, рушників або іншої білизни, одягу, взуття.

Рис. 2. Функціональне поєднання різних типів підприємств обслуговування

Подібні схеми можуть плануватись і для інших видів послуг. Саме тому типологія підприємств, що вбудовуються у житлові будинки, з кожним роком тільки збільшується, позаяк розширюються потреби, вимоги та можливості населення.

Включення до складу підприємств побутового обслуговування елементів, що раніше не входили у побутові послуги, – торговельних приміщень за продажем супутніх товарів, підприємств громадського харчування для відвідувачів, виставкових залів, відеотек та ін. відображає нову тенденцію у формуванні сучасних закладів побуту, що, у свою чергу, сприяє підвищенню комплексності та комфортності обслуговування відвідувачів, а крім того, збагачує об'ємно-планувальне рішення приміщень.

Також у практиці проектування та будівництва з'являються центри побутового обслуговування нестандартного попиту (індивідуальне пошиття, виготовлення трикотажних виробів та ін.) з елементами додаткового обслуговування відвідувачів (кафе, виставковий зал, магазини сувенірів тощо) [2, 112].

Тип підприємства та його спрямування і призначення безпосередньо впливає на особливості його розташування та планувальні схеми. На вибір і створення підприємств торгівлі відповідного типу впливає низка чинників, наприклад, місце розташування будинку відносно ландшафту, значення району, вулиці тощо. Не останню роль відіграє і матеріальний чинник, який має враховувати не лише фінансові можливості господаря підприємства, а й мешканців, які проживають на території мікрорайону чи у житловому будинку.

Відтак, кожен тип підприємств має свою індивідуальність, вимоги до облаштування, об'ємно-планувальну схему і композицію і под. Останнє залежить здебільшого від функціонального призначення та дизайнерського рішення. Утім, для всіх видів громадських підприємств притаманні такі основні плану-

вальні елементи, як: – приміщення функціонального призначення – адміністративні частини, торговельні чи обідні зали, приміщення для роботи з відвідувачами; – вхідний вузол – тамбур, вестибюль, гардероб, вулична частина; – вузол вертикального транспорту – сходи, ліфти; – місця руху та розподілу людських потоків – коридори, рекреації, холи; – санітарний вузол – вбиральні, кімнати особистої гігієни.

Взаємне розміщення основних планувальних елементів відповідно до функціональних призначень та кращої організації людських потоків вказує на якість планування будівлі.

Отже, можна зробити висновок, що хоча до основних вбудованих підприємств обслуговування віднесено лише три їх види (роздрібною торгівлі; громадського харчування; побутового обслуговування), їх внутрішня типологія дуже широка і з кожним роком розширюватиметься за рахунок включення до пропонованого переліку нових послуг, що відповідним чином впливатиме на формування нових підходів до дизайнерських рішень. Останнє, у свою чергу, вимагатиме від дизайнерів більш досконалого володіння технікою планування і оздоблення таких приміщень у нових умовах.

При цьому варто враховувати, що існують певні обмеження за типом та класифікацією в облаштуванні торговельних підприємств для розміщення у нижніх поверхах будівель. Також при облаштуванні вбудованих підприємств торгівлі потрібно враховувати протипожежні вимоги, вимоги техніки безпеки та вимоги розміщення нежитлових підприємств у безпосередній близькості до житла людей.

Принагідно звернемо увагу на таку тенденцію. Оскільки сьогодні не завжди наявні просторові зв'язки між житловими квартирами та підприємствами обслуговування, дослідники навіть пропонують поетапне створення окремих груп приміщень: на першому етапі – допоміжні господарські приміщення у багатоповерхових житлових будинках будь-яких типів, на другому етапі – приміщення для самообслуговування, соціальні передумови для функціонування яких є вже сьогодні; на третьому – торговельно-побутові заклади та підприємства громадського харчування. Це не виключає можливості створення повного комплексу послуг у тих випадках, коли соціальні та містобудівні умови сприяють цьому [1, 55]. Таке функціональне поєднання різного типу вбудованих підприємств – перспективний напрям наукових і практично-дизайнерських розвідок.

Література

1. Анисимова И. И. Комплексы обслуживания в многоэтажных жилых домах / И.И. Анисимова. – Москва : Стройиздат, 1976. – 67 с.
2. Змеул С.Г. Архитектурная типология зданий и сооружений: Учебник для вузов. Издание стереотипное /Змеул С.Г., Маханько Б.А. – М.: Архитектура-С, 2004. – 240 с., ил.
3. Рунге В.Ф. Эргономика в дизайне среды / Рунге В.Ф., Манусевич Ю.П. – М.: Архитектура-С, 2005. – 327 с.
4. СНИП УКР (ДБН) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gost-snip.su/razdel/snip_ukr.
5. Трухачева Г. А. Многофункциональный жилой комплекс /Г. А. Трухачева, Л. А. Солодилова. – М.: АСБ, 2009. – 153 с.

References

1. Anisimova, I. I. (1976). Complexes of services in the residential houses with many floors. Moscow: Stroyizdat [in Russian].
2. Zmeul, S. G. & Makhanko, B.A. (2004). The architectural typology of houses and buildings. Moscow: Arkhitektura [in Russian].
3. Runge, V. F. & Manusevych, Yu. P. (2005). Ergonomics in the design of environment. Moscow: Arkhitektura [in Russian].
4. SNYP UKR (DBN). (n.d.). Retrieved from http://gost-snip.su/razdel/snip_ukr [in Ukrainian].
5. Trukhaceva, G. A. & Solodilova, L.A. (2009). The Multifunctional residential complex. Moscow: ACB [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 08.05.2017 р.